

Nybro glasbruk

Kulturhistorisk guide i glasbruksmiljö

Länsstyrelserna

Kalmar, Kronoberg

Nybro Glasbruk

Karta över Nybro:

1. AB Nybro glasbruk	13. Ett lyckat kast
2. Cementgjuteriet	14. Fågelman och fabeldjur
3. Ögonblick	15. Bollek
4. Gamla Epa	16. Linnéasjön
5. Bolanders bäck	17. Skogshyddan
6. Bro och Breja	18. Grönskogs bryggeri
7. Torget	19. Ljungdahls Kuvertfabrik
8. Kultplats	20. Ljungdahlska bokhandeln
9. Storgatan	21. Järnvägsstationen
10. Missionskyrkan	22. Bolanderska huset
11. Stadshusplan	23. Glödlampshyttan
12. Glas i centrum	

Copyright © 2016

länsstyrelserna i Kalmar och Kronobergs län

Text: Wilunds arkitekter och antikvarier AB

Foto: Paul Wilund, om inget annat anges.

Framsida: Nybro glasbruk idag. Foto: Mattias Eklund

Layout: C/o Lillebil AB

Tryck: TMG Tabergs

ISBN: 978-91-89285-69-9

Dnr: 434-2973-15

Innehåll

Välkommen till Nybro	5	12. Glas i centrum.....	22
En promenad	6	13. Ett lyckat kast.....	23
1. AB Nybro glasbruk.....	6	14. Fågelman och fabeldjur	24
2. Cementgjuteriet	9	15. Bollek.....	24
3. Ögonblick.....	11	16. Linnéasjön.....	24
4. Gamla Epa	11	17. Skogshyddan	25
5. Bolanders bäck.....	11	18. Grönskogs bryggeri	26
6. Bro och Breja	12	19. Ljungdahls Kuvertfabrik.....	27
7. Torget.....	14	20. Ljungdahlska bokhandeln.....	28
8. Kultplats	15	21. Järnvägsstationen.....	30
9. Storgatan.....	16	22. Bolanderska huset	31
10. Missionskyrkan	18	23. Glödlampshyttan.....	32
11. Stadshusplan	20	Vill du veta mer?	34

Välkommen till Nybro

Välkommen till Nybro - centralorten i glasriket. Nybro lär under 1700-talet ha fått sitt namn efter en bro på landsvägen mellan Kalmar och Växjö. Vid denna bro låg en rastplats. Orten Nybro växte fram under 1800-talet och här har det funnits ett flertal glasbruk parallellt med bland annat sågverk, kuvertfabrik och bryggerier. Nybro är en stad uppbyggd kring en järnvägsknut och skiljer sig därmed från mer typiska glasbruksorter, där hela samhället är uppbyggt kring glasbruket.

Än idag är Nybro en betydande industriort och en av dagens största industrier är det 1857 år anlagda Gustav Kährs svarveri, som idag tillverkar trägolv.

Tre ting har drivit Nybros utveckling – vattnet, skogen och järnvägen. Orten växte fram ur en rastplats för resande mellan Växjö och Kalmar. Staden fick sitt namn efter en ny bro som anlades på denna väg under slutet av 1700-talet.

1824 anlades Henric Nybergs garveri vid bäcken, och det blev ortens första industri. Henric Nyberg brukar anses som Nybros grundare och hans bostadshus, uppfört 1834, finns fortfarande kvar vid krosningen Fagervägen/Grönvägen.

Skogen kom sedan att bli en förutsättning för att Nybro kunde bli en betydande industriort under andra halvan av 1800-talet. Trä var både råvaran till Gustaf Kährs svarveri 1857 och bränslet till Pukebergs glasbruk 1871, vilka båda finns kvar i olika form.

1874 öppnade järnvägen mellan Emmaboda och Kalmar,

och Nybro blev en viktig järnvägsknut. Järnvägskommunikationerna i kombination med ett sällsynt gott vatten gjorde Nybro till en välbesökt kurort, inte minst efter öppnandet av Nybro kallvattenanstalt 1883, senare Nybro Brunn och Badanstalt.

Vid sekelskiftet fanns här både kall- och varmbadhus, och Theparken och Linneasjön blev tummelplatser för dåtidens kurortsbesökare.

Precis vid ån, strategiskt nära järnvägen, låg tidigare Nybro Glasfabrik, även kallad Engströms hytta. Bruket använde vattenkraften i ån för att driva slipstolar. Bruket existerade i två omgångar från 1908-1928 och 1935-1970. Bruket tillverkade bland annat glaskupor till lampor. När hyttan lade ner 1970, flyttade många glasblåsare över till glasbruket Pukeberg i Nybros utkant.

En promenad

Du har möjlighet att upptäcka mer av Nybro. En promenad kan börja vid glasbruket. Gå sedan in mot centrum förbi rondellen och in i bostadsområdet där skulpturen Ögonblick står. Fortsätt ner längs Hornsgatan förbi gamla EPA, över Bolanders bäck och ner till torget. Fortsätt längs med Storgatan och ta vänster upp på stadshusplan. Gå sedan vidare längs med Storgatan och sväng in bakom simhallen. Gå genom parken fram till den röda lilla stugan Tallhyddan. Gå upp längs med Linneavägen förbi Grönskogs bryggeri och sedan under tunneln under järnvägen. Ta därefter vänster fram till Ljungdahls stora kuvertfabrik. Gena över gården bakom till gamla stationsgatan, där Nybros första jugendhus står. Ta vänster ner till stationen och gå längs med spåren till korsningen. Ta höger där upp till Bolanderska, Nybros äldsta hus. Ta sedan Skomakaregatan tillbaka till rondellen vid glasbruket.

I. AB Nybro glasbruk

Nybro Glasbruks fabriksbyggnader byggdes 1946, med den karaktäristiska skorstenen som riktmärke. 2007 upphörde glasblåsningen, så skorstenen används inte längre, men resten av fabriken är i bruk med 13 anställda i Nybro Crystal AB.

Arthur Mellström var en före detta glasblåsare som drev en radioaffär i Nybro. Under några år på 1930-talet var radioaffären en samlingspunkt för arbetslösa glasblåsare. Tillsammans med glasblåsarna startade Mellström AB Kemisk-tekniska glasfabriken 1935, senare omdöpt till AB Nybro Glasbruk. Den första fabriken låg i en träbyggnad vid Emmatorp i Nybro. Produktionen bestod under sent 1930-tal och tidigt 1940-tal av dricksglas, assietter, skokräms- och konservburkar.

Företaget var tidigt ute med ny teknik - de var bland annat ett av de första med en oljeeldad glasugn.

Att elda med olja kom dock att innebära problem när andra världskriget startade 1939. Oljan ransonerades, och bruket förmådde inte upprätthålla en egen produktion. Mellström valde då att behålla ett fåtal glasarbetare och hyra in sig på vedeldade närliggande bruk som Flygsfors och Boda. En av de största produkterna under kriget var konservburkar, en viktig produkt vid en tid då importen inte fungerade och frysboxar ännu inte fanns. Glasblåsaren Gustav Israelsson minns:

”Flygsfors glasbruk gjorde burkarna och Mellströms hytta locken. Jag har varit med om att göra miljontals lock...”

Den nya fabriken uppförs i tegel. Foto:Arthur Mellström

Efter branden i Nybro glasbruks gamla hytta 1946.
Foto:Arthur Mellström

När så kriget var över på våren 1945 stod Sverige inför en stigande konsumtion. Oljan blev åter tillgänglig och AB Kemisk Tekniska Glasfabriken startades upp på nytt i Nybro.

Bruket arbetade nu fram ett utbud som tilltalade stora varuhuskunder som Turitz & Co (EPA) och Åhlén & Holm (Åhléns).

1946 brann den gamla fabriken ner. Efter branden fortsatte man dock produktionen under presenningar tills man uppfört fabrik vid Sågaregatan, där bruket finns idag. Tillverkningen av assietter, burkar och skålar fortsatte. Men troligen var brukets storsäljare den anonyma skokrämsburken för skokräms-tillverkaren Boston.

Under miljonprogrammets tid i slutet av 1960-talet minskade efterfrågan på de tidigare produkterna. Armaturindustrin blir då en allt viktigare kund. Under tidigt 1970-tal startades tillverkning av glashandtag till köksluckor. Bruket lät mura upp två mindre vannor (smältugnar) enbart för detta ändamål. Firmanamnet ändrades till AB Nybro Glasbruk.

Stig Mellström anställde gravören och konstnären Paul Isling som fick i uppgift att skapa ett bruks- och pressglassortiment med produkter som räskålar i form av en båt och prydnadsdjur. Till skillnad från många andra glasbruk specialiserade man sig på delvis maskintillverkat glas, exempelvis pressat, gjutet och centrifugerat glas.

Nybro Glasbruk är det enda i Glasriket som varit familjeägt i tre generationer. Som ett litet kuriosum kan nämnas att bruket levererade priser till de olympiska vinterspelen såväl i amerikanska Lake Placid 1980 som till Sarajevo 1984.

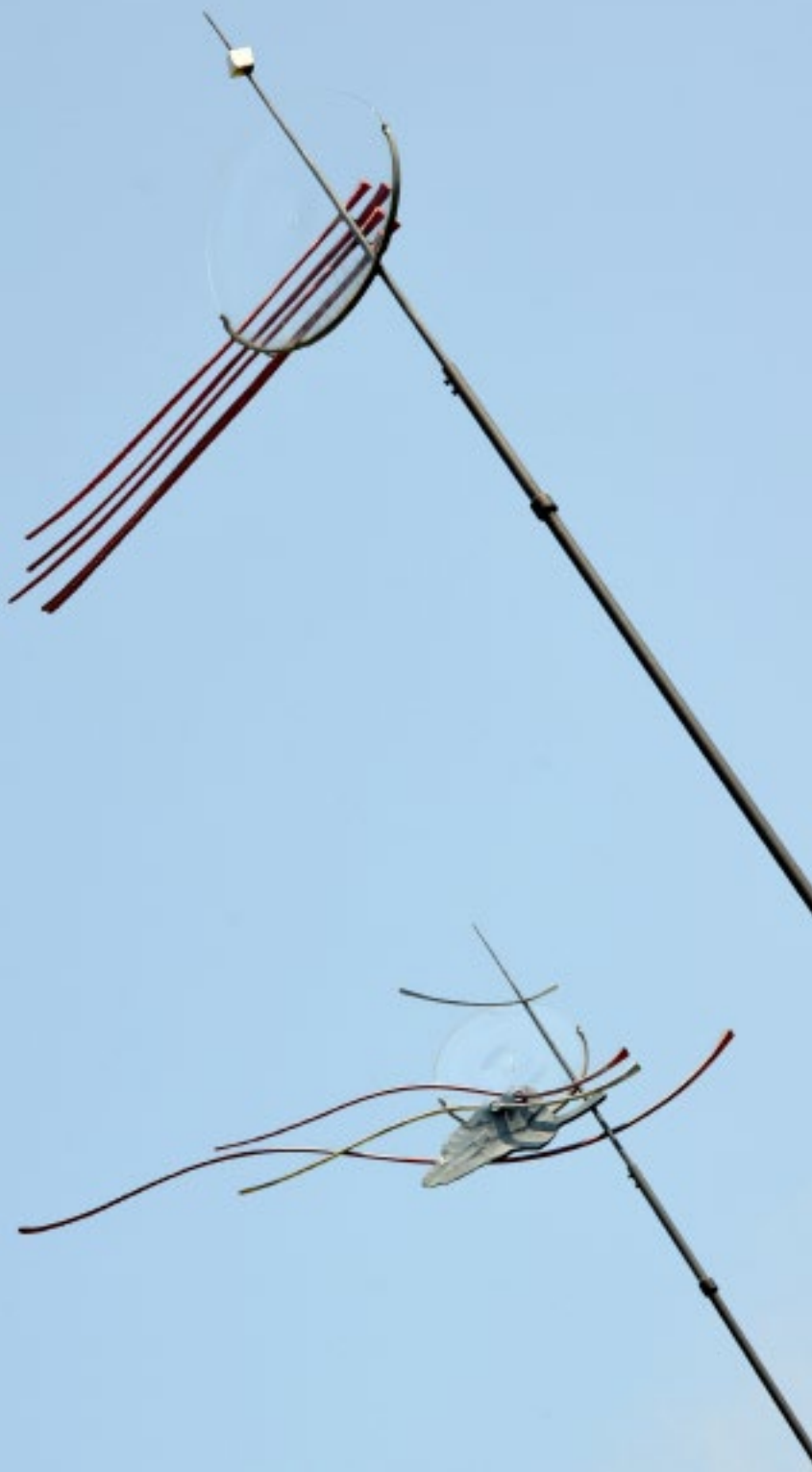
Lastning av glasvaror på Nybro glasbruk. Bruket hade en egen lådsnickare.
Foto: Arthur Mellström

2. Cementgjuteriet

Nybro Cementgjuteri grundades 1937. Ett flertal av betongelementen som tillverkats här går att se på många byggnader i staden. De stora traverserna som kan lyfta tunga laster tillhör företaget.

"Ögonblick", skulptur av
Lars Larsson från 1999.

Gamla EPA-varuhuset.

3. Ögonblick

I Nybro finns ett flertal skulpturer, varav de flesta har med glasbruken att göra. I centrala Nybros västra del, vid Hornsgatan, står konstmeden Lars Larssons konstverk med sju fåglar i fri flykt, Ögonblick, invigt på nyårsafton 1999. Fåglarna är placerade på sju pelare.

4. Gamla Epa

Huset byggdes som EPA-varuhus och är tidstypiskt för 1950-talet med fasad i blått kakel.

5. Bolanders bäck

Fabrikör Bolander fick ge namn åt Bolanders bäck, en gång gräns mellan Madesjö socken och Nybro köping. Bäckan har haft stor betydelse i Nybros tidiga historia. Det var längs den som småindustrier först etablerades för att nyttja vattenkraften.

6. Bro och Breja

Nybro växte fram ur en rastplats vid en ny bro byggd på 1700-talet för resande mellan Växjö och Kalmar. Här förenades vägen från nordväst, där bl.a. stångjärn från hyttor i byarna fördes mot Kalmar, med vägen från Emmaboda/ Växjö.

Bäcken som rinner genom staden kallas för Bolanders bäck, och har fått namn från Bolanders handelsträdgård, vilken låg längs med bäcken.

Tidigare kallades bron på denna plats för "Lortbron", troligen berodde det på det garveri som från 1824 låg vid bäcken. Garveriets ägare Henric Nyberg brukar anses som Nybros grundare.

Det norra broräcket med tillhörande lampa formgavs av glaskonstnären Bertil Vallien. Konstverket har namnet Bro och Breja och är tillverkat 1970 av telefonstolpar. Invid räcket finns en bänk där man kan rasta och därmed knyts historien ihop.

"Bro och breja" av Bertil Vallien från 1970.

Torghandel ca 1940. Handkolorerat vykort.

7. Torget

En livlig torghandel är sedan mer än 150 år tillbaka en viktig del i affärlivet och det sociala livet i Nybro. Denna plats var

under 1800-talet en knutpunkt mellan tre landsvägar och här låg en krog som kom att kallas Lortkrogen.

8. Kultplats

Bron leder över till stora torget, och i andra änden av torget står skulpturen Kultplats av Björn Selander från år 1997. Konstverket består av bord och bänkar skulpterade i svart granit, d v s. diabas.

”Kultplats”, skulptur av Björn Selander från 1997.

9. Storgatan

Storgatan följer den gamla landsvägens kurviga sträckning. Längs gatan kan man se vackra fasader med dörrar, fönster och utsmyckningar i jugendstil, i länet kallas den Nybrojugend. Karaktäristiskt är bågformerna och ornamentik med blad och blommor. Storgatan fick genom arkitekturen en tydlig karaktär av affärsgata. Det som utmärker Nybrojugend är dels de symmetriska fasaderna, dels att stilen levde kvar här långt efter att den på andra orter ersattes av andra stilar. Exempel är Karl Perssons hus mitt emot stationen som ritades och byggdes av byggmästare O. G. Ohlsson 1925, och kemikaliehandlaren Ernst Jonssons hus på Storgatan, i gamla stationsgatans fond, byggt 1930.

Storgatan i Nybro på 1920-talet.

Storgatan i Nybro på 1960-talet.

Storgatan 2014. Foto: Paul Wilund

Missionskyrkan, invigd 1885.
Foto: Paul Wilund

10. Missionskyrkan

Missionskyrkan i Nybro hör till de äldsta byggnaderna i staden och till de äldsta frikyrkobyggnaderna i Kalmar län. Missionskyrkan är tillbyggd i ett par omgångar, dels 1924 och dels på 1960-talet. Entrén var tidigare mot torget men detta ändrades år 2000.

Altartavlan i Missionskyrkan i Nybro av bildkonstnären och konsthantverkaren Gunnar Theander (1894-1975). Foto: Kajsa Collin.

Stadshuset och stora hotellet, uppfört 1935.
Bilden är tagen innan det stora taket tillkom 1946.

11. Stadshusplan

Nybro fick stadsrättigheter 1932 och ett nytt centralt beläget stadshus med tillhörande hotell byggdes vid stadshusplan. Arkitekten Kjell Westin ritade byggnaderna så att de olika funktionerna avspeglades i fasaden, men egentligen är det samma hus. Stadshuset tecknar sig som en pampig volym i en stram klassicism med drag av funkis, medan det intilliggande

hotellet fick en internationell modernistisk utformning. 1935 invigdes byggnaderna. Från början hade de platta tak, men dessa ändrades till ett högt sadeltak redan 1946.

I hotellets festsal finns en förnämlig frescomålning med motiv från Nybros framväxt från 1830-talet till våra dagar. Den

Gunnar Theanders stora fresk i stadshuset. Foto: Paul Wilund

täcker en yta av 66 kvm och skapades av nybrosonen Gunnar Theander och invigdes 1969. I taket hängde ljuskronor från Orrefors Glasbruk och dörrarna med intarsia är tillverkade av ortens stora träföretag Kährs. Hotellet är i övrigt kulturhisto-

riskt intressant med bland annat sitt välbevarade trapppräge i lobbyn, och intakta 1970-talsinredning på andra våningen.

12. Glas i centrum

Utanför stadshuset, på stadshusplan, står Skulpturen Glas i centrum som invigdes 1968. Skulpturen ritades av Vicke Lindstrand, en av Orrefors och Kosta glasbruks mest kända formgivare. Skulpturen föreställer en evighetsslinga och glasblåsarpipor, och har kommit att stå som symbol för Nybro stad.

"Glas i centrum" av Vicke Lindstrand från 1968. Skulpturen har kommit att bli en symbol för Nybro.

13. Ett lyckat kast

På kommunhusets gräsplan, nära folkets hus finns den moderna skulpturen Ett lyckat kast, ritad av Harry Loontjens och uppförd år 2000. Loontjens är född i Holland men bosatt i Blekinge.

Skulpturen "Ett lyckat kast" av Harry Loontjens från 2000.

14. Fågelman och fabeldjur

Skulpturen Fågelman och fabeldjur består av fabeldjur med lysande ögon. Skulpturen skapades 1997 av Walter Bengtsson. Ögonen på fabeldjuren är gjorda i glas från Transjö Glashytta.

15. Bollek

Skulpturen Bollek av Hjalmar Ekberg är uppförd efter en skiss från 1978 men slutförd efter hans död av konstnären Bengt Johansson från Blomstermåla. Skulpturen är formgiven med en äldre vattenskulptur som inspiration.

16. Linnéasjön

Linnéasjön hette tidigare Kvarnaslättsgölen, men döptes om sedan man hittat *Linnéa borealis* vid stranden. Vid sjön låg tidigare badhus och andra byggnader under brunnsortsepok. I Thebacken och vid Linnéasjön umgicks kurortsbesökarna. Thebacken är en festplats som anlades av nykterhetsrörelsen i slutet av 1800-talet. Enligt tidens mode ville man skaffa sig en egen utflyktsplats, där man kunde dricka te som ett alternativ till andra drycker. Förebilden kom från England. Under åren har här uppträtt storheter som Zarah Leander (1954) med flera.

Villa Oscar ca 1910. En av badhusvillorna från kurortstiden.

17. Skogshyddan

1883 öppnade kurorten Nybro kallvattenanstalt. Efter mönster från andra kurorter planerade och uppförde framförallt byggmästare Blomdell ett stort antal kurortsbyggnader med rik snickarglädje; här fanns bland annat saltbod, varmbadhus, vattenpaviljong, kallbadhus, vattenkiosk, växthus och hängmattsskjul. Tyvärr är de flesta husen rivna. Skogshyddan är tillsammans med några badhusvillor de enda bevarade byggnaderna från brunnsepoken.

Tallhyddan. En av de få kvarvarande byggnaderna från kurortstiden.
Foto: Paul Wilund

Grönskogs bryggeri, ett bayerskt bryggeri grundat 1860 i Nybro.

18. Grönskogs bryggeri

Under 1800-talet expanderade bryggeribranschen i Sverige snabbt och man gick från hemmabryggning till bryggerikoncerner. Genom den Bayerska bryggerimetoden kom en metod med underjäst öl som lämpade sig väl för storskalig produktion. I Nybro har det funnits ett flertal bryggerier. Det

som levde kvar längst var Bryggeriet Grönskog, grundat 1870. Bryggeriet fanns kvar till 1951. Bryggeribyggnaderna är uppförda i början av 1900-talet och fick sitt nuvarande utseende i slutet av 1920-talet. Idag är de ombyggda till bostäder.

Ljungdahls kuvertfabrik. Den vänstra delen är byggd 1926 och den högra 1936.

19. Ljungdahls Kuvertfabrik

Ljungdahls gamla kuvertfabrik är uppförd i fyra omgångar från 1915-1955. Idag är den ombyggd till bostads- och företagslokaler, då Ljungdahls har flyttat sin verksamhet till en annan del av Nybro.

Ljungdahls kuvertfabrik var en av Sveriges första och största kuvertfabriker, och startade som ett bokbinderi av Anders Gustaf Ljungdahl. Dennes son Sture Ljungdahl hade efter ett år i Berlin lärt sig allt om bokbinderiets utveckling från hantverk till industri, och även fått se tillverkning i stor skala med moderna maskiner. Vid hemkomsten utökade han

faderns verksamhet med stor framgång, och snart behövdes större lokaler. Ljungdahls kuvertfabrik byggdes i fyra omgångar och varje byggnadsdel kan ses som uttryck för sin tids arkitekturstil: mot Stationsgatan ligger den äldsta delen från 1915 med typiska smårutiga fönster. Tornbyggnaden på hörnet mot stora Nygatan är uppförd i tyskinspirerad industristil 1925-26. Intill denna ligger en funkisdell på hörnet stora Nygatan/Västra Magasinsgatan från 1934-36. På 1950-talet byggdes delen med indragna takterrasser med tidstypiska räcken.

20. Ljungdahlska bokhandeln

Jugendstilen, med sina böljande former och naturinspirerade mönster, kom till Sverige strax efter sekelskiftet 1900, och blev snabbt populär. I mindre städer kunde den påverka byggnadsstilen ända fram till funktionalismens genombrott 1930, vilket var fallet i Nybro. Stadens första jugendhus var den

Ljungdahlska bokhandeln som 1904 återuppbyggdes efter en brand. Huset utfördes i en sirlig jugendstil med svängda burspråk och krökta trappor, räcken och balkonger. Ljungdahlska bokhandeln fick flera efterföljare och flera hus byggdes eller byggdes om i samma stil.

Ljungdahlska bokhandeln – från gården och trapphusen.

Exempel på Nybrojugend, en elegant och festlig fasad med volutprydda dekorgavlar och för tiden typiska ornament med former från växtriket.

21. Järnvägsstationen

1874 var en viktig vändpunkt för Nybro, då man detta år fick järnvägsförbindelser till Kalmar och Emmaboda. Därmed kopplades staden till Växjö, Alvesta och stambanorna. Från 1876 anslöt även Nybro-Sävsjöströms järnväg med vilken man kunde nå de smalspåriga järnvägarna kring Kosta, Orrefors och Målerås. Detta gjorde Nybro till en järnvägsknut och ett regionalt handels- och industricentrum. I Nybro var glasbruken en del av den lokala småindustrin runt sekelskiftet,

där mindre företag tillverkade specialiserade produkter. För dessa industrier hade järnvägen en viktig roll för att kunna avsätta varorna man producerade och köpa in sand, soda och andra råvaror till glasframställningen. Järnvägsstationen från 1874 är ritad av den berömde järnvägsarkitekten Axel Kumlien och uppfördes av byggmästare J. G. Blomdell i tidstypisk Schweizerstil, som kom att få stor betydelse för tidens bebyggelse.

Bolanderska, Nybros äldsta hus från 1834.

Foto: Paul Wilund

22. Bolanderska huset

Bolanderska huset är Nybro stads äldsta byggnad, uppförd av garvaren Henric Nyberg på 1830-talet, men döptes senare efter fabrikören Bolander. Det flyttades till sin nuvarande plats 1966.

År 1824 anlade Henric Nyberg ett garveri vid Bolanders bäck. Detta räknas till ortens första industri. Detta garveri var starten för dagens samhälle och Henric Nyberg brukar därför

anses som Nybros grundare. Henrik Nybergs bostadshus, uppfört i empirstil 1834, finns fortfarande kvar att beskåda vid korsningen Fagervägen/Grönvägen. Huset är dock flyttat och förändrat, och fick sitt nuvarande namn Bolanderska huset från fabrikören Bolander som övertog huset 1854.

23. Glödlampshyttan

Mellan åren 1946 och 1976 tillverkades glödlampsglas här.

Glödlampshyttan var den tredje av Nybros större glasindustrier. Hyttan flyttades till Nybro från Gadderås glasbruk på 1940-talet, och här utfördes det mycket speciella arbetet att munblåsa glödlampsglas. Glasblåsaren Ingemar Gustavsson jobbade här mellan 1946 och 1957. Han minns hur det var att blåsa glödlampsglober hela dagarna:

”De skulle väga en viss vikt, det skulle slå på två gram. Man gjorde allt själv; det gällde att fixa till ämnet som man fångade an så att det fick rätt vikt. En 60 Watts glödlampa skulle väga mellan 32 och 34 gram. De var så tunna att de inte behövde kylas (långsamt i en s.k. kylugn). De som packade lärde sig att känna om vikten var rätt bara genom att känna på dem! ... Vi gjorde 130 stycken i timmen, vi hade beting. Vi var 35 blåsare i hyttan som bara gjorde glödlampor hela dagarna! Men sedan kom en stor automatisk maskin i England som kunde blåsa lika mycket på en timme som vi 35 personer gjorde på en hel dag i hyttan.”

Efter att produktionen av vanliga glödlampor lagts ner, blåste man vid Glödlampshyttan en del specialbeställningar som väldigt stora eller små specialglödlampor. I hyttan blåstes också en del glas till termoskannor. Glödlampshyttan fanns kvar till 1976.

Nybro f.d. glödlampsfabrik.
Foto: Paul Wilund

Vill du veta mer?

Konstpauser i Nybro, en skulpturpromenad

<http://nybro.se/wp-content/uploads/2014/12/Kulturpromenad.pdf>

Nybro 1920-1940: köpingen blir stad, Carola Selbing, 1986

Bilder från gamla Nybro, Lars Theander 1991

Nybro brunn och badanstalt 1883-1949, Gunnel Holmér 1980

AB
NYBRO
GLASBRUK

Foto: Nybro Crystal AB

Länsstyrelserna

Kalmar, Kronoberg

Länsstyrelsen i Kalmar län
Besöksadress: Malmbrogatan 6, Kalmar
Postadress: Länsstyrelsen, 301 86 KALMAR
Tfn: 010-223 80 00
www.lansstyrelsen.se/kalmar

Länsstyrelsen i Kronobergs län
Besöksadress: Kungsgatan 8, Växjö
Postadress: Länsstyrelsen, 351 86 VÄXJÖ
Tfn: 010-223 70 00
www.lansstyrelsen.se/kronoberg